

Adatok Kékes Észak erdőrezervátum denevér faunájához

CZÁJLIK PÉTER – HARMOS KRISZTIÁN

ABSTRACT: (Data on the occurrence of bat species in the Kékes Észak forest reserve) The authors show the bat species of the Kékes Észak forest reserve (Mátra mountain in Northern Hungary). The relationship of the forest developmental phases and the occurrence of three rare bat species, *Myotis bechsteinii* KUHL., *Nyctalus leisleri* KUHL., and *Nyctalus lasiopterus* SCHREBER. were also examined. Both of the *Nyctalus* species are associated to the collapsing phase, while the *Myotis bechsteinii* lives in the optimal phase. Data on activity and behavior of these species is also described.

A Kékes Észak erdőrezervátum a Mátra-hegység központi Kékes tömbjében a kékesi csúcs északi oldalán helyezkedik el a „Sorkövek” térségében, 700–950 m tszf. magasságban. (CZÁJLIK 1993) Védőövezete közvetlen határos Északon a Kőrismocsárral, Keleten pedig a Pisztrángos-tóval, a két közeli vizes élőhelynek igen nagy jelentősége van a rezervátum denevér faunája szempontjából. Magterülete 63.6 ha. A rezervátum faállományának felső korona szintje 160–200 éves. A magterület 2/3-ában erdőgazdálkodás sohasem folyt. E területen az erdő faállomány-szerkezete - hazánkban egyedülállóan - őserdő jellegű, vagyis erdőfejlődését kizárólag a természetes folyamatok határozzák meg. A természetes anyagkörforgás teljes, mert az itt természetesen újuló faállomány elpusztulása után helyben bomlik le, így a lebomlás minden fázisa az azt végző organizmusokkal együtt folyamatosan jelen van.

A természetes erdőfejlődés különböző szakaszai (CZÁJLIK 1994, 1996) a területen mozaikosan helyezkednek el. Ezek közül faunisztikai szempontból igen nagy jelentőséggel bír a 140–160 éves fák alkotta öregedési szakasz, valamint a 170–200 éves fák által dominált összeroppanási szakasz, amelyekben jelentős mennyiségben találhatóak öreg odvas fák, törzstörött matuzsálemek, és a kidőlt fák helyben maradvá korhadnak el. Ezek együttesen különleges élőhelyeket biztosítanak az állatvilág legkülönbözőbb fajainak.

Faunisztikai jelentőségüket növeli, hogy ezek a fejlődési szakaszok a gazdasági erdőben nem találhatóak meg és így sok olyan, valódi erdei fajnak nyújtanak életfeltételeket, amelyek ma már hazánk erdeinek 90%-ában veszélyeztetett, vagy kipusztult fajok. Csupán a gerinces faunát tekintve jelentős nyuszt *Martes martes*, hermelin *Mustela erminea*, fehérhátú harkály *Dendrocopos leucotos* populáció található a területen.

Denevérfaunát illetően három fokozottan veszélyeztetett ritka faj található a területen: az óriás korai denevér *Nyctalus lasiopterus*, a szőrőskarú denevér *Nyctalus leisleri*, és a nagyfülű denevér *Myotis bechsteinii*.

*Nyctalus lasiopterus*ról és annak populációiról hazai adataink alig vannak, kutatásuk hazánkban az elmúlt időkben kezdődött meg. Külföldön az eddig ismert legnagyobb kolónia 40 példányból állt (BIHARI 1996). Életmódjáról nagyon keveset ismerünk, nyári tartózkodási helyükön legtöbbször a *Nyctalus leisleri*vel együtt fordul elő, szaporodóhelye és téli tartózkodási helye faüregek. Ezek méreteiről ad tájékoztatást az a tény, hogy e nagy méretű denevérek 8–9 példányos kolóniákban nevelik utódaikat, amelyek 40 napos korukban, augusztus elején érik el felnőtt méreteiket (W. SCHÖBER 1987)

Első hazai előfordulási adatát VÁSÁRHELYI István 1933-ban közli Lillafüredről. MO-SÁNSZKY (1980) a faj időszakos jelenlétét a Kassai érchegységben valószínűsíti, bár azt fogással bizonyítani nem tudta. A vizsgált területhez legközelebbi külföldi adatot Zdiarról 1559 m magasságból Murány térségéből SCHAEFER 1973 adatai alapján közöl.

Nyctalus leisleri hazánkban fokozottan védett előfordulásáról, életmódjáról több irodalmi adatunk van. J. JACKEL a faj pihenő helyein bogármaradványokon kívül tegzesek, kétszárnyúak és kis pillangók maradványait találta ami a faj vízhez kötött életmódjára is utal. Napi aktivitása már naplemente előtt mintegy 30 perccel korábban kezdődik a faüregben és naplemente előtt vagy közvetlen azután ki is repül. Párzási ideje augusztus vége/szeptember eleje, a hímek a párzóhelyeken 8-9 nőtényből álló háremet tartanak. Téli álmuk szeptember végétől április elejéig tart, tavasszal a nőtények a szülő helyre vonulnak, 20-50 nőtény tartózkodik egy faüregben. Az ivadékok június közepén születnek, általában nőtényenként 2 fiatal (W. SCHOBER 1987).

H. ROER vizsgálatai szerint a vándorlást kedvelő fajok közé tartozik. Ritka, kis kolóniákat alkot. Ivadék gondozási időben nappal is repül. Előszeretettel vadászik vizek felett (BIHARI 1996) A vizsgált terület közelében határainkon túl megtalálható a Murányi fennsík-től egészen a Zempléni hegység szlovák területéig 114–860 m tszf. magasságban (MO-SÁNSZKY 1980)

Myotis bechsteinii életmódjáról és előfordulásáról a Csörgővölgyi erdőrezervátum denevér faunája kapcsán közöltük a fontosabb adatokat (CZÁJLIK 1987).

A fentiekből kitűnik, hogy e három fajjal kapcsolatos minden adatnak úgy hazai, mint nemzetközi szempontból jelentősége van.

A két első faj jelenlétét 1990 óta folyamatosan észleltük a Kékes Észak Erdőrezervátum keleti felében található két összeroppanási terület térségében naplemente után. A *Nyctalus lasiopterus* jelenlétét könnyű volt észlelni, mivel nagy méretei (szárnyainak fesztávolsága 41-46 cm) azonnal feltűnnek és a felnőtt példányok meghatározása így repülés közben is biztonságos. 1997-ben kidőlt az egyik összeroppanási területen az a fa, amelyből több ízben csoportos kirepülését rögzíteni tudtuk. A fa mellmagassági átmérője (1.3 m) 87 cm, magassága mintegy 32 m. volt. A törzs belülről az átmérő 2/3 -áig korhadtan üreges volt mintegy 6 m-es magasságban. Az üreg belmérete k.b. 50×50×200 cm. Kezdetben feltűnt, hogy több kisebb fajjal együtt jelenik meg napnyugta körül. Ezekről aránylag jól meg lehetett különböztetni. A kisebb fajok képviselői elég gyorsan elhagyták a rezervátum területét, és keletre, a Pisztrángos tó irányába távoztak, míg a *Nyctalus lasiopterus*ok a teljes sötétség beálltáig az erdőterületen az összeroppanási területeken és a Kőrismocsár térségében a levegőben vadásztak. Figyelemre méltó, hogy az előző két fajjal ellentétben a *Myotis bechsteinii*-t nem az összeroppanási szakaszban, hanem a rezervátum É-i részén található optimális szakaszban találtuk meg. 1994-ben, tél végén széldöntés áldozata lett 3 pld, mert egy kidőlt fában található felhagyott feketeharkály *Dryocopus martius* odúban pusztultak el.

Vizsgáltuk a Saskő alatti 120-140 éves, kevésbé természetes erdőrészteket is, itt a *Nyctalus leisleri* jelenlétét tudtuk rögzíteni jelentősen kisebb létszámban, mint a rezervátumban, ezek rendszeresen jelentek meg Rózsaszállás térségében a Pálbükki-patak felső folyásánál, főleg a szitakötő rajzás idején. Innen egy elhullott példány került hozzánk.

1996 augusztus elején három éjszaka hálóztuk a denevéreket a Pisztrángos tó, az északi sípálya és a Kőrismocsár térségében, a Kőrismocsárnál a hálózás nem járt eredménnyel, mert a denevérek nem jöttek földközelségbe. A Pisztrángos tónál a háló egy gyűrűzött *Nyctalus lasiopterus* példányt is fogott, a gyűrű száma: **Bp. Múzeum 56. 241.**

A rezervátum *Nyctalus lasiopterus* állományát hálózási tapasztalataink alapján minimum 60 példányra, a *Nyctalus leisleri* állományt minimum 120 példányra becsüljük. Eddigi tapasztalataink alapján az egy nap hálóval fogott példányok száma nem haladja meg az állomány 10%-át.

Az alábbiakban az 1989-96 között a Kékes Észak Erdőrezervátum térségében gyűjtött denevér megfigyelési adatokat mutatjuk be. Az elhullottan gyűjtött példányok és az 1996 évi hálózásakor pontosan megmért példányok méretadatait a következő sorrendben közöljük: fark-, alkar-, fül-, lábszár hossza.

- Rhinolophus hipposideros* BECHSTEIN – Kékes Észak Ny-határánál 1994. VII. 29 (F -, 30.8, 40, 16, – sérült, elhullott pld.)
- Myotis daubentoni* KUHL – Pisztrángos tó 1995 IV 20.; 1996. VII. 16. napközben zavarták ki a tó melletti odvas fűzfából.
- Myotis bechsteinii* KUHL – Kékes Észak É-i részén 1994. III. 14. 3 elhullott pld. (M 42.5, 44, 25, 22.5); (M 38.5, 39.5, 25, 21); (M 39.5, 41, 26, 21)
- Myotis myotis* BORKHAUSEN – Kékes Észak K-i részén 1997. VII. 3. (M -, 61.2, -, 28.4); Pisztrángos tó 1996. VIII. 7. (M -, 62.2, -, 28,6)
- Eptesicus serotinus* SCHREBER – Kékes Észak K-i végénél az úton 1995. VII. 27.; 1997. VIII. 2. (M -, 51.8, -, 23.4)
- Nyctalus noctula* SCHREBER – Kékes Észak összeroppanási terület felett 1992. VIII. 4.; 1994. VIII. 14. ; 1996 VI. 16.; Pisztrángos tó háló 1996. VIII. 7. 2 pld. (M -, 51.3, -, 21); (M -, 54, -, 20.1); 1997. VIII. 8. (M -, 52.7, -, 24,9); Rózsaszállás 1995. VII. 29.
- Nyctalus leisleri* KUHL – Kékes Észak összeroppanási terület felett 1992. VIII. 4.; 1994. VIII. 14 ; 1996. VI. 16.; Pisztrángos tó 1994. VIII. 8.; 1995. VII. 24.; 1995. V. 24.; háló: 1996. VIII. 7. (F -, 42.2, -, 18); 1996. VIII. 8. 11 pld. (M -, 43.5, -, 17.1); (M -, 45.2, -, 17); (M -, 43.2, -, 17.9); (F -, 45.2, -, 17.9); (F -, 44.6, -, 18.1); (F -, 44, -, 18) (F -, 45, -, 17); (F -, 45, -, 16.2); (M -, 45.6, -, 17.5); (M -, 46, -, 18); Rózsaszállás elhullott példány 1997. X. 12. (Juv. 36.5, 41.5, -, 17.6) Disznókő 1995. VII. 28;
- Nyctalus lasiopterus* SCHREBER – Kékes Észak összeroppanási terület felett 1992. VIII. 4.; 1994. VIII. 14.; 1996. VI. 16.; Gabi halála 1995. VII. 24.; Szálláshegy 1995. VII. 24.; Pisztrángos tó háló 1996. VIII. 8. 6 pld. (F -, 63.4, -, 26.5); (F -, 64.6, -, 24.6); (F -, 64, -, 24.8, Gyűrűszám: Bp.Múzeum 56.241); (M -, 64, -, 24.9); (M -, 66.5, -, 27.5); (F -, 67, -, 25); Somhegyi ház előtti rét 1995. VII. 27.

E helyen mondunk köszönetet a „VÁSÁRHELYI ISTVÁN” Természetvédelmi Kör tagjainak akik segítségével az adatok összegyűjtése nem történhetett volna meg.

Függelék

Denevér aktivitás az 1997. VIII. 7-8-i hálózás és korábbi megfigyelések alapján Kékes Észak és a Pisztrángos tó térségében.

Napnyugta 20 óra 10 perc

20 óra 10-30 perc: *Nyctalus noctula*, *Nyctalus leisleri*, *Nyctalus lasiopterus* Kékes Észak összeroppanási terület

20 óra 45 perc *Nyctalus leisleri* Pisztrángos tó

21 óra 05 perc *Nyctalus noctula* Pisztrángos tó
 0 óra 30 perc *Nyctalus leisleri* Pisztrángos tó
 0 óra 32 perc *Nyctalus noctula* Pisztrángos tó
 1 óra 39 perc *Myotis myotis* Pisztrángos tó
 1 óra 49 perc *Nyctalus lasiopterus* Pisztrángos tó
 2 óra 04 perc *Nyctalus leisleri* Pisztrángos tó
 3 óra 02 perc *Nyctalus leisleri* Pisztrángos tó
 3 óra 24 perc *Nyctalus leisleri* Pisztrángos tó
 3 óra 25 perc *Nyctalus leisleri* Pisztrángos tó
 3 óra 27 perc *Nyctalus leisleri* Pisztrángos tó
 3 óra 44 perc 2 pld. *Nyctalus lasiopterus* Pisztrángos tó
 3 óra 51 perc *Nyctalus noctula* Pisztrángos tó
 4 óra 01 perc *Nyctalus leisleri* Pisztrángos tó
 4 óra 05 perc *Nyctalus lasiopterus* Pisztrángos tó
 4 óra 32 perc 2 pld. *Nyctalus lasiopterus* Pisztrángos tó
 4 óra 37 perc *Nyctalus leisleri* Pisztrángos tó
 4 óra 40 perc *Nyctalus leisleri* Pisztrángos tó
 4 óra 43 perc *Nyctalus leisleri* Pisztrángos tó
 4 óra 47 perc *Nyctalus leisleri* Pisztrángos tó

Napkelte: 5 óra 30 perc

Irodalom

- BIHARI, Z.(1996): Denevérhatározó és denevérvédelem. Bp. MME. 110.
 CZÁJLIK, P. (1987): Adatok három ritka denevér faj észak-magyarországi előfordulásához. Fol.Hist.-nat. Mus. Matr.,12: 129-132.
 CZÁJLIK, P. (1993): „Kékes -észak” – egy létesítendő erdőrezervátum Környezet és fejlődés 4.évf. 3-4: 64-67.
 CZÁJLIK, P. (1994): Az erdőrezervátumok hasznosításáról. Környezet és fejlődés 5.évf. 2: 29-36.
 CZÁJLIK, P. (1996): Esettanulmány, koreloszlás és szukcesszió háborítatlan erdőállományokban. In: Erdei életközösségek ökológiája. Szerk: MÁTYÁS, Cs. Mezőgazda in print.
 MOSÁNSZKY A (1980): Teriofauna Východného Slovenska a katalóg mamaliologických zbierok Východoslovenského Muzea I. (Insectivora a chiroptera) Zbr. Východoslovenského Muz. Kosiciach 21: 29-87.
 SCHÖBER, W.; GRIMMBERGER, E. (1987): Die Fledermause Europas. Kosmos Stuttgart

CZÁJLIK Péter – HARMOS Krisztián
 Vásárhelyi István”
 Természetvédelmi Kör
 H-1191 BUDAPEST
 Kazinczy u. 18 1/5.